

Історія

УДК 355.432.1(430:477.54)''1942'':355.432.1(470+571:477.54)''2022'':303.446.4

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17854965>

**Контрнаступальна операція Вермахту «Фрідерікус-Південь» (1942) та
Слобожанська наступальна операція сил оборони України (2022):
порівняльний аналіз**

Кузнєцов Михайло Олексійович,

Національна академія сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-6011-5075>

Прийнято: 16.11.2025 | Опубліковано: 30.11.2025

***Анотація:** У статті здійснено порівняльний аналіз двох наступальних операцій, проведених на території Харківщини: німецької операції “Фрідерікус-Південь” у травні 1942 року та Слобожанського наступу Сил оборони України у вересні 2022 року. Аналіз охоплює низку ключових параметрів: цілі, оперативні завдання, темп і тривалість, просторовий розмах, співвідношення сил і засобів, характер підготовки, тактичні особливості, використання місцевості, технологічний рівень озброєння і військової техніки сторін, а також досягнуті результати. Встановлено як спільні риси (досягнення оперативної раптовості, концентрація зусиль на критичних ділянках і напрямках, прагнення до радикальної зміни конфігурації фронту), так і суттєві відмінності, зумовлені станом розвитку воєнного мистецтва, технологічною еволюцією озброєння і військової техніки. Операція “Фрідерікус-Південь” була прикладом класичного німецького підходу*

до ведення наступальних (контрнаступальних) операцій з метою оточення та знищення радянського угруповання на Барвінківському виступі, тоді як Слобожанська наступальна операція Сил оборони України – зразок сучасної операції, що реалізована в умовах кількісної переваги противника завдяки якісній підготовці, використанню високоточної зброї, належній організації розвідки та інформаційної боротьби. Порівняння дало змогу сформулювати низку воєнно-історичних уроків, які є релевантними для реалізації у практиці підготовки і ведення операцій угрупованнями військ Збройних Сил України в сучасних умовах. Зокрема доведено, що здатність до адаптивного маневру, синхронізації зусиль різних видів і родів військ та ефективного використання сучасних технологій може компенсувати брак ресурсів. У дослідженні акцентовано на важливості підготовки, морально-психологічних факторів, логістики та командної ініціативи для досягнення успіху в умовах асиметрії. Також у результаті дослідження автором уточнено зміст Слобожанської операції Збройних Сил України 2022 року, яка за своїми сутнісними ознаками була наступальною, а не контрнаступальною, як стверджувалося багатьма авторами раніше.

Ключові слова: Друга світова війна, російсько-українська війна, воєнне мистецтво, контрнаступальна операція “Фрідерікус-Південь”, Слобожанська наступальна операція Сил оборони України 2022 року, Східний фронт, Україна.

Wehrmacht counteroffensive operation “Fridericus-South” (1942) and the Slobozhansk offensive operation of the Armed Forces of Ukraine (2022): A comparative analysis

Mykhailo Kuznetsov,

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Lviv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-6011-5075>

Abstract. *The article presents a comparative analysis of two offensive operations carried out in the Kharkiv region: the German counteroperation “Фрідепікус-Південь” in May 1942 and the Slobozhansk offensive of the Armed Forces of Ukraine in September 2022. The analysis covers a number of key parameters: goals, operational tasks, pace and duration, spatial scope, balance of forces, nature of training, tactical features, use of terrain, technological level of weapons and military equipment of the parties, as well as achieved results. Both common features (achieving operational surprise, concentration of efforts on critical areas and directions, striving for a radical change in the configuration of the front) and significant differences due to the state of development of military art, technological evolution of weapons and military equipment have been established. Operation “Фрідепікус-Південь” was an example of the classic German approach to conducting offensive (counteroffensive) operations with the aim of encircling and destroying the Soviet grouping on the Kharkiv salient, while the Slobozhansk offensive operation of the Armed Forces of Ukraine is an example of a modern operation implemented in conditions of quantitative superiority of the enemy. Among the factors that in such conditions enabled the operation were the following: high-quality personnel training, the use of high-precision weapons, and the proper organization of intelligence and information warfare. The comparison allowed us to identify a number of military-historical lessons that are relevant for the implementation in practice of training and conducting operations by groups of troops of the Armed Forces of Ukraine in modern conditions. In particular, it was proven that the ability to adaptive maneuver, synchronization of efforts of different types and branches of troops and effective use of modern technologies can compensate for the lack of resources. The study emphasizes the importance of preparation, morale, logistics, and team initiative for achieving success in conditions of asymmetry. Also, as a result of the study, the author clarified the content of the Slobozhansk operation of the Armed Forces of Ukraine in 2022,*

which, in its essential features, was offensive, not counteroffensive, as many authors previously claimed.

Keywords: *World War II, Russian-Ukrainian war, military art, counteroffensive operation “Фрідерікус-Південь”, Slobozhansk offensive operation of the Armed Forces of Ukraine in 2022.*

Постановка проблеми. Упродовж історії воєнне мистецтво неодноразово демонструвало циклічність певних підходів до підготовки та ведення наступальних і контрнаступальних дій. Порівняння воєнних операцій, здійснених у подібних географічних і стратегічних умовах, але в різні історичні періоди, дозволяє простежити еволюцію оперативного мислення, а також зробити важливі висновки для вдосконалення сучасної воєнної теорії та практики.

Особливого значення в цьому контексті набуває аналіз бойових дій у районі Слобожанщини – регіону, який у XX і XXI століттях неодноразово ставав ареною масштабних збройних зіткнень. У травні 1942 р., під час Другої світової війни, на території Харківщини відбулася наступальна операція Вермахту під умовною назвою “Фрідерікус-Південь”, метою якої було оточення та знищення радянського угруповання, що утримувало плацдарм навколо Харкова. Через 80 років, у вересні 2022 р., під час широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, Сили оборони України провели Слобожанську наступальну операцію, внаслідок якої було звільнено значну частину Харківської області. Обидві операції відбувалися на суміжних територіях, у схожих кліматичних умовах, і мали вирішальний вплив на подальший перебіг воєнних кампаній у відповідні історичні періоди.

Актуальність теми зумовлена необхідністю глибокого аналізу особливостей застосування сил і засобів у розглянутих операціях, порівняння принципів їх підготовки, оперативного задуму, динаміки розвитку подій, а

також результатів і наслідків. Такий комплексний підхід має важливе значення не лише для дослідження історії воєнного мистецтва, але й для формування практичних рекомендацій щодо підготовки та проведення наступальних операцій у сучасних умовах, зокрема в контексті звільнення окупованих територій України.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання проведення військових операцій на території Харківщини, зокрема німецької операції “Фрідерікус-Південь” у травні 1942 р. та Слобожанського наступу Сил оборони України у вересні 2022 р., стало предметом дослідження в численних працях як українських, так і зарубіжних авторів. Зарубіжні автори також приділяли значну увагу подіям під Харковом 1942 р. Зокрема, Д. Гланц (*Glantz, 2002*) у своїй монографії аналізує Харківську катастрофу з точки зору радянського командування, що дозволяє краще збалансувати підходи до її оцінки. Д. Хейворд (*Hayward, 1997*) досліджував роль німецької авіації у ході операції “Фрідерікус-Південь”, підкреслюючи вирішальне значення повітряної підтримки у загальному плані наступу. Сучасні російські дослідники В. Абатуров і Р. Португальський (*Абатуров & Португальський, 2008*) описали хід воєнних дій, особливості застосування танкових частин, а також процес оточення радянських військ під Харковом. Ці роботи поєднують як описові, так і аналітичні елементи, з акцентом на масштабах поразки та її причинах. Українська історіографія приділяє значну увагу воєнним діям на Слобожанщині під час Другої світової війни. Зокрема, дослідження В. Грицюка (*Грицюк, 2010*), Р. Пилявця (*Пилявець, 2012*), Є. Рафальського і С. Беляєва (*Рафальський & Беляєв, 2013*), І. Рєпіна та І. Польцева (*Рєпін & Польцев, 2019*) містять ґрунтовний аналіз передумов проведення Харківської наступальної операції у травні 1942 р., ходу її проведення, оперативних прорахунків та причин поразки Червоної армії. Сучасним подіям – Харківській оборонній операції (24 лютого – 14 травня

2022 р.) та Слобожанській наступальній операції Сил оборони України (6–12 вересня 2022 р.) – присвячені дослідження колективу авторів “Рік незламності: крах операції “Z” (*Рік незламності*, 2023), а також А. Харука (*Харук: Слобожанська*, 2023; *Харук: Харківська*, 2023), який розглядає як тактичні, так і стратегічні аспекти їх проведення з урахуванням сучасних умов ведення війни, а також вперше здійснив класифікацію Слобожанської операції як наступальної, а не контрнаступальної. Автор статті також зробив внесок у дослідження цієї тематики через низку одноосібних (*Кузнєцов: Операція*, 2023; *Кузнєцов: Передумови*, 2023; *Кузнєцов: Мобільність*, 2023; *Кузнєцов: Плани*, 2023; *Кузнєцов: Контрнаступальна*, 2025) і у співавторстві з Л. Кривизюком (*Кривизюк & Кузнєцов*, 2024) публікацій, присвячених аналізу операції “Фрідерікус-Південь” як передумови до наступальної операції “Блау”. У цих роботах розглядаються питання планування, підготовки, взаємодії родів військ та стратегічного задуму командування обох сторін. Водночас, попри значний масив праць, поза належною увагою залишається саме системний порівняльний аналіз операцій “Фрідерікус-Південь” і Слобожанської наступальної операції крізь призму спільного просторово-оперативного середовища Харківщини. Зокрема, додаткового висвітлення потребує трансформація принципів маневру, мобільності та логістичного забезпечення в умовах зміни технологічного рівня війни. Також поза увагою дослідників фактично залишилася роль інформаційного виміру, морально-психологічного чинника і стратегічної комунікації як елементів успіху операції 2022 р. у порівнянні з концепціями оперативної раптовості 1942 р. Наукові дослідження значно б виграли, у випадку, комплексного наукового зіставлення рішень командування обох сторін крізь призму адаптації до оперативної невизначеності та асиметричних загроз. По суті, існуючі наукові дослідження не вступають у повноцінний аналітичний діалог, тим самим створюючи прогалину у військово-історичному осмисленні вказаних подій.

Метою статті є порівняльний аналіз Слобожанської наступальної операції Сил оборони України 2022 р. та німецької контрнаступальної операції “Фрідерікус-Південь” 1942 р. з урахуванням їхніх цілей, масштабів, умов проведення, способів ведення воєнних дій і стратегічного ефекту. Автор ставить за мету виявити спільні та відмінні риси цих операцій, а також сформулювати військово-історичні уроки, які є релевантними для сучасних потреб Збройних Сил України. Також на основі історичних фактів автор намагається продемонструвати, що саме адаптивність командування та якості управління ресурсами, а не масовість сил, стають визначальним чинником результативності сучасної наступальної операції.

Виклад основного матеріалу. Воєнні дії, що велися на території Харківщини у травні 1942 р. та у вересні 2022 р., попри значну віддаленість у часі, мали важливе значення для обох сторін конфлікту. Їх оперативні цілі визначалися як загальнополітичними умовами, так і конкретною обстановкою на стратегічному напрямку.

Операція “Фрідерікус-Південь”, проведена Вермахтом у травні 1942 р., мала на меті ліквідацію Харківського виступу – вклинення радянських військ у глибину оперативної побудови німецьких військ, що створювало загрозу фланговим німецьким угрупованням перед майбутнім наступом на Кавказ (план “Блау”). Для її реалізації передбачалося оточення та знищення угруповання Південно-Західного фронту Червоної армії, із подальшим порушенням оперативної рівноваги радянських військ на всьому південному стратегічному напрямку. Досягнення цієї мети мало забезпечити захоплення й утримання стратегічної ініціативи та створення умов для подальшого наступу на Кавказ та завдання іншого удару у напрямку Сталінграду (*Glantz, 2002; Абатуров & Португальський, 2008; Рафальський & Беляєв, 2013: 240-241; Пилявець, 2012: 65; Грицюк, 2010: 55-56, 62-63, 64-65; Кузнєцов: Операція, 2023: 240*).

Слобожанська наступальна операція Сил оборони України у вересні 2022 р. мала дещо кардинально інші сутність і зміст, адже на відміну від операції німецьких військ у 1942 р. це була наступальна операція. Її метою було відновлення контролю над тимчасово окупованими територіями Харківської області, передусім над містами Ізюм, Балаклія, Куп'янськ і прилеглими населеними пунктами, що являли собою ключові логістичні вузли для російського угруповання на Слобожанському та Донбаському напрямках. Досягнення цієї мети давало змогу зірвати плани Росії щодо утримання стабільного фронту на сході та звільнити ресурси для подальших наступальних дій на інших напрямках (зокрема на Лиманському) (*Харук: Слобожанська, 2023: 8-9; Харук: Харківська, 2023: 25; Воєнно-історичний опис: вересень, 2022: 62*).

Отже, в обох випадках результатом операцій мала бути радикальна зміна оперативної обстановки: у 1942 р. – на користь Німеччини, у 2022 р. – на користь України. Такі зміни мали, на нашу думку, відбутися завдяки завданню противнику вирішальної поразки на одному і тому самому операційному напрямку з розрахунком на подальшу трансформацію всієї конфігурації фронту (*Кузнєцов: Контрнаступальна, 2025: 108*).

Досягнення мети будь-якої операції залежить від чіткого визначення та реалізації її оперативних завдань. Операція “Фрідерікус-Південь” у травні 1942 р. і Слобожанський наступ Сил оборони України у вересні 2022 р., незважаючи на принципові відмінності у воєнно-політичному контексті та рівні розвитку засобів ведення війни, були спрямовані на зміну оперативного балансу в межах конкретного регіону – Харківщини. У кожному випадку сторони формулювали низку конкретних завдань, реалізація яких мала забезпечити досягнення загальної мети. Оперативні завдання операції “Фрідерікус-Південь” визначалися в межах ширшої кампанії з підготовки до стратегічної наступальної операції на південному фланзі Східного фронту.

Основне завдання для угруповання німецьких військ, зокрема сил 1-ї танкової та 6-ї армій, полягало у прориві радянської оборони в районах Барвінкове та Слов'янськ, здійснити охоплення Харківського виступу з південного заходу й південного сходу, та оточити основні сили Південно-Західного фронту Червоної армії. Планувалося здійснити оточення у формі “котла”, з подальшим розгромом радянського угруповання. Також ключовим завданням було забезпечення оперативної безпеки для початку реалізації плану стратегічної наступальної операції “Блау” у напрямку Кавказу (*Рафальський & Беляєв, 2013: 242; Пилявець, 2012: 66; Грицюк, 2010: 58, 60-61; Кузнєцов: Операція, 2023: 240-243*).

Слобожанська наступальна операція Сил оборони України передбачала виконання низки оперативних завдань в умовах обмежених ресурсів, кількісної переваги противника та високої маневреності бойових дій. Основним завданням українських військ було розірвання логістичних і комунікаційних ліній противника, зокрема захоплення Куп'янська як головного залізничного вузла постачання для російських військ на Ізюмському та Луганському напрямках. Водночас ставилося завдання охоплення та деморалізації російських сил у районі Ізюму, що давало змогу змусити противника до безладного відступу без необхідності створення класичного “котла”. Значну увагу приділяли досягненню ефекту оперативної раптовості, що й забезпечило успіх наступу за мінімальних втрат (*Харук: Слобожанська, 2023: 9, 11; Воєнно-історичний опис: серпень 2022: 91*).

У порівнянні, операція 1942 р. була більш класичною у форматі глибокого охоплення й оточення, з фокусом на знищення сил противника, тоді як операція 2022 р. тяжіла до маневрової війни новітнього зразка з акцентом на швидкість, дезорганізацію комунікацій противника й ефект морально-психологічного тиску (*Кузнєцов: Контрнаступальна, 2025: 109*).

Просторові та часові показники операцій є ключовими для розуміння їх структури, рівня складності, логістичних викликів і характеру бойових дій. Операція “Фрідерікус-Південь” та Слобожанський наступ Сил оборони України були масштабними, однак суттєво відрізнялися за швидкістю реалізації, темпом просування та концентрацією сил на визначених напрямках (Кузнєцов: *Контрнаступальна*, 2025: 109). Операція “Фрідерікус-Південь” розпочалася 17 травня і тривала до 28 травня 1942 р. Активна фаза боїв тривала одинадцять днів, протягом яких німецькі війська здійснили охоплення радянського Харківського угруповання з півдня та південного сходу. Загальний просторовий розмах операції становив понад 100 км по фронту та до 60 км у глибину наступу. Бойові дії велись на широкому фронті від району Барвінкового до Лозової, з охопленням важливих стратегічних пунктів, зокрема Балаклії та Ізюму. Операція відзначалась високою концентрацією сил і засобів, а також використанням великого бронетанкового компоненту (Кузнєцов: *Операція*, 2023: 253). Слобожанський наступ Сил оборони України розпочався 6 вересня 2022 р. і вже протягом перших 5–7 діб призвів до перших оперативних успіхів. Основна фаза наступу тривала до 16 вересня, тобто приблизно 10 діб, хоча окремі елементи операції (зачистка, фільтрація, стабілізація) продовжувалися ще кілька тижнів. Просторовий розмах операції охоплював близько 160 км по фронту і понад 80 км у глибину просування. Українські війська просувалися швидко, інколи долаючи до 20–30 км на добу, звільняючи ключові населені пункти – Балаклію, Куп’янськ, Ізюм та ін. Операція була високоманевровою, з активним застосуванням десантно-штурмових військ, механізованих груп і сил спеціальних операцій (Харук А., *Слобожанська*, 2023: 10-11, 13-14; *Воєнно-історичний опис: вересень 2022*: 82-84). Таким чином, обидві операції були аналогічними за тривалістю – у межах двох тижнів активних бойових дій, але суттєво різнилися в темпі реалізації. У 1942 р. наступ був ретельно підготовлений і методичний, з

поступовим охопленням і знищенням угруповання противника. У 2022 р. наступ ЗС України спирався на ефект раптовості, швидку зміну бойової обстановки та колапс логістики противника, що забезпечило динамічне просування у глибину, яка традиційно вимірюється тижнями боїв (Кузнєцов: *Контрнаступальна*, 2025: 110).

Одним із ключових чинників, що визначають успіх чи невдачу військової операції, є співвідношення сил і засобів сторін. Йдеться не лише про кількісну перевагу, а й про ефективність застосування військ, рівень бойової підготовки, здатність до маневру та якість командування. В обох розглянутих операціях спостерігається інверсія традиційної формули “наступ – оборона”, коли сторона, яка формально поступається кількісно, завдяки захопленню оперативної ініціативи та кращому плануванню, досягає оперативного успіху. Під час операції “Фрідерікус-Південь” сили Вермахту не мали повної кількісної переваги над противником. За різними оцінками, у наступі було залучено близько від 340 до 636 тис. військовослужбовців (включаючи німецькі та союзні румунські частини), тоді як сили Південно-Західного напрямку Червоної армії, що утримували Харківський виступ, налічували понад 640 тис. осіб. Проте Вермахт мав значну перевагу в авіації, бронетехніці та головне у рівні оперативної злагодженості, якості управління та організації взаємодії. Висока концентрація танкових формувань (зокрема 3-ї, 23-ї та 14-ї танкових дивізій), а також ефективне застосування авіації Люфтваффе забезпечили прорив і оточення радянських сил, попри чисельну перевагу останніх (Hayward, 1997: 19-28; Пилявець, 2012: 66; Грицюк, 2010: 57-58, 64; Кузнєцов: *Мобільність*, 2023: 34; Кузнєцов: *Операція*, 2023: 250-251; Кузнєцов: *Передумови*, 2023: 126; Науменко, 2017: 79)

У Слобожанському наступі Сил оборони України ситуація була зворотною. Російське угруповання на Ізюмському напрямку нараховувало, за оцінками Генерального штабу ЗС України та розвідок західних країн, близько

20–25 тис. військовослужбовців, значну кількість бронетехніки та артилерії, при цьому перебувало на підготовлених позиціях, забезпечених тилом і лініями постачання. Українські війська, за різними джерелами, зосередили для операції близько 9–10 тис. особового складу, включно з елементами Сил спеціальних операцій, механізованих і десантно-штурмових бригад, артилерійських підрозділів і безпілотних систем. Удару завдано вузько концентрованими силами на оперативно слабкі ділянки, з ефективним використанням мобільних штурмових груп, радіоелектронної боротьби та високоточної артилерії (зокрема РСЗВ М-142 HIMARS) (*Харук: Слобожанська, 2023: 8-11; Воєнно-історичний опис: серпень 2022: 91-92; Воєнно-історичний опис: вересень, 2022: 77, 82; Рік незламності, 2023: 198-199, 201, 205-206*).

Отже, в обох випадках сторони, які наступали, зуміли реалізувати перевагу в якості та концентрації зусиль попри відсутність чисельної переваги. Це свідчить про домінуючу роль підготовки, рівня оперативного планування, логістики, здатності якісно забезпечити комплекс заходів безпеки військ й ініціативності командного складу.

Місцевість є одним із базових чинників, що безпосередньо впливає на характер воєнних дій, можливості маневру, ефективність застосування техніки, а також логістику. Аналізуючи операцію “Фрідрікус-Південь” 1942 р. і Слобожанський наступ Сил оборони України 2022 р., слід відзначити як спільні, так і відмінні географічні та природно-кліматичні умови, які обумовлювали хід і результати обох операцій. Операційна зона в обох випадках охоплювала південно-східну частину Харківської області – зокрема райони Ізюму, Балаклії, Барвінкового, Куп’янська та прилеглих територій. Цей регіон має сільськогосподарський характер, з чергуванням відкритих степових просторів, річкових долин (Сіверський Донець, Оскіл, Берека) та невеликих лісистих масивів, які створюють умови як для маневрених дій, так і для організації оборони. Наявність густої сітки доріг місцевого значення та

залізничних вузлів (особливо Куп'янськ) перетворює цей район на важливу логістичну артерію, що істотно впливає на оперативну обстановку. У травні 1942 р., коли проводилась операція “Фрідерікус-Південь”, погодні умови були сприятливими для масштабного застосування бронетехніки. Весняна повінь уже відступила, ґрунти були твердими, що давало змогу німецьким танковим угрупованням здійснювати глибокі флангові маневри. Рельєф місцевості – переважно рівнинний, з помірними висотами – забезпечував добру видимість для артилерії та авіації, що активно використовував Вермахт у ході наступу. У вересні 2022 р. під час Слобожанського наступу ситуація була подібною за погодними умовами: кінець літа – початок осені характеризується стабільною сухою погодою, що сприяло швидкому пересуванню механізованих частин і підрозділів. Важливу роль у плануванні операції відіграв аналіз інфраструктурної доступності: дороги, залізничні гілки, водні перепони (зокрема р. Оскіл) і потенційні напрямки відступу противника. Українські війська зуміли використати як слабо захищені лісосмуги для прихованого просування, так і дороги для стрімкого прориву на оперативну глибину. Особливу роль відіграв і рельєф: володіння панівними висотами давало змогу контролювати логістичні маршрути противника, наприклад, у районах східніше Балаклії та південніше Куп'янська (*Кузнєцов: Контрнаступальна, 2025: 110-111*).

Отже, обидві операції проведені в умовах, сприятливих для маневру механізованих з'єднань і частин. Проте у 2022 р. особливу роль відіграли сучасні технології – супутникова розвідка, безпілотні системи спостереження, цифрові карти місцевості, які давали змогу українському командуванню точніше врахувати рельєф, маршрути руху і слабкі місця оборони противника. Підготовка наступальної (контрнаступальної) операції потребує комплексного підходу, що охоплює не лише формування оперативної побудови, а й створення умов для досягнення оперативної раптовості, логістичного забезпечення,

приховування справжніх намірів і деморалізації противника. Успішність операції “Фрідерікус-Південь” та Слобожанського наступу значною мірою була зумовлена якістю попереднього планування, однак характер і методи підготовки мали принципові відмінності. Так, операція “Фрідерікус-Південь” була частиною масштабного стратегічного задуму німецького командування на Східному фронті в 1942 р. Її підготовка включала ретельну оцінку радянських оборонних рубежів, нарощування ударного угруповання з боку 1-ї танкової та 6-ї армій, а також проведення розвідувальних заходів, у тому числі аерофотозйомки. Значну роль відіграв оперативний обман – радянське командування було введено в оману про ймовірний напрям головного удару. Підготовка включала перегрупування сил, створення прихованих районів зосередження, забезпечення паливом, боєприпасами та інженерне обладнання плацдармів. Традиційною для німецької школи воєнного мистецтва була чітка координація дій видів і родів військ, що забезпечило ефективний прорив (Грицюк, 2010: 55-56, 63-65; Кузнєцов: *Плани*, 2023: 57; Кузнєцов: *Операція*, 2023: 240-253).

Слобожанський наступ Сил оборони України вирізнявся іншим підходом до підготовки, адаптованим до сучасного характеру війни. Українське командування забезпечило високий рівень операційної раптовості: активне медійне висвітлення підготовки до наступу на півдні України (Херсонський напрямок) дезорієнтувало противника та змусило його перекинути частину резервів на інший напрямок. Підготовка включала глибоку розвідку, зокрема й з допомогою БпЛА, супутникових даних та інформації від партнерських розвідок. Українські війська проводили навчання у закритих районах, відпрацьовували способи прориву, штурмових дій і зачистки. Логістику, включаючи підвезення боєприпасів і ремонт техніки, забезпечували як військові, так і волонтерські структури. Особливе місце у підготовці українських частин і підрозділів займала інтеграція західної зброї та тактики,

зокрема високоточних РСЗВ – M-142 HIMARS і M270 MLRS, що дало змогу уразити ключові логістичні вузли противника ще до початку наступу. Також активно використали інформаційно-психологічні методи: ворожі підрозділи в деяких секторах були дезорганізовані ще до прямого зіткнення, внаслідок чого чимало з них залишили позиції, озброєння і військову техніку без бою (Харук: Слобожанська, 2023: 8-10; Кузнєцов: Контрнаступальна, 2025: 111-112; Inside, 2022; Ukraine's, 2023; Рік незламності, 2023: 208).

Отже, якщо у 1942 р. ключовим у підготовці була фізична концентрація сил і чітке оперативне планування, то у 2022 р. – гнучкість, багаторівнева дезінформація противника, цифрова розвідка і висока здатність до адаптивного маневру. Обидві операції засвідчують, що якісна підготовка – передумова успіху, незалежно від епохи чи технологічного рівня армії.

Тактичні прийоми, застосовані у ході операції “Фрідрікус-Південь” та Слобожанського наступу Сил оборони України, відображають розвиток воєнної думки та технічного прогресу у військовій справі, проте залишаються об’єднаними загальними принципами органічного поєднання маневру, раптовості та концентрації вогню. Наприклад, у ході операції “Фрідрікус-Південь” німецькі війська застосували класичну тактику блискавичного наступу (Blitzkrieg), що базувалася на поєднанні танкових проривів з авіаційною підтримкою та швидким розвитком успіху у глибину. Головним прийомом була концентрація танкових і моторизованих з’єднань на вузьких ділянках для прориву оборони противника, після чого піхота послідовно оволодівала зайнятими територіями. Інтенсивне застосування артилерії й авіації створювало вогневий супровід і послаблювало оборону. Особливої уваги заслуговує застосування так званих “панцерфауст” (танкових кулаків) і динамічних груп швидкого реагування, що давало змогу швидко локалізувати контратаки ворога й утримувати захоплені позиції. Ключовим у цій операції було ефективне поєднання потужного танкового удару і стрімкого наступу за

підтримки авіації, що забезпечувало панування у повітрі дезорганізовувало управління військами противника, порушувало взаємодію, а отже забезпечувало високі темпи розвитку успіху в глибину. Мобільність і швидкість були вирішальними чинниками, оскільки дали змогу “розрізати” радянські сили та оточувати їх (Рафальський & Беляєв, 2013: 243-244).

Під час Слобожанського наступу Сил оборони України втілювали концепції сучасної мобільної війни, орієнтовані на застосування точкових ударів високоточними вогневими засобами, інтеграцію БпЛА, засобів управління та вогневого ураження у розвідувально-вогневі комплекси й ефективну взаємодію видів і родів військ. Прорив оборони противника здійснювався завдяки масуванню ударних угруповань на вузьких ділянках прориву з подальшим швидким просуванням механізованих і штурмових підрозділів. Особливістю стало активне ведення інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) та окремих дій і масоване застосування радіоелектронної боротьби, що послаблювали комунікацію та координацію ворожих сил. Високоточні РСЗВ М-142 HIMARS та інші артилерійські системи давали змогу знищувати командні пункти, вузли зв'язку та склади боєприпасів у глибині оборони противника, порушуючи його управління, логістику і погіршуючи морально-психологічний стан. Українське командування приділяло значну увагу забезпеченню маневру на тактичному рівні – використанню природних перешкод, влаштуванню засідок і швидкому блокуванню шляхів відступу ворога. Тактична мобільність поєднувалась з умінням швидко перегруповувати сили, що було можливо завдяки сучасним системам зв'язку та координації (Воєнно-історичний опис: серпень 2022: 93-96; Воєнно-історичний опис: вересень 2022: 85-86; Кузнєцов: Контрнаступальна, 2025: 112-113; Inside, 2022; Ukraine's, 2023; Пік незламності, 2023: 208).

Отже, обидві операції продемонстрували прагнення командування максимально ефективно використати технологічні новації і тактичні прийоми

для досягнення переваги на полі бою. Проте в “Фрідерікус-Південь” акцент зробили на масований танковий прорив та авіаційну підтримку, а в Слобожанському наступі – на високоточних ударах, ефективній розвідці та комплексній взаємодії різних сил.

Оцінка результатів операцій “Фрідерікус-Південь” та Слобожанського наступу є ключовою для розуміння їх впливу на подальший перебіг воєнних дій та стратегічні наслідки у відповідних історичних контекстах. Операція “Фрідерікус-Південь” у травні 1942 р. завершилася досягненням значного оперативного успіху Вермахту, який забезпечив подальше оточення переважаючих сил Червоної армії в районі Харкова. Німецькі війська захопили ряд ключових населених пунктів, створили плацдарми для подальшого наступу на схід і значно послабили сили Червоної армії на південно-західному стратегічному напрямку. Цей успіх дав Вермахту змогу створити сприятливі умови для подальших наступальних операцій у напрямку Кавказу та Сталінграда. Операція готувалась під час відбиття наступу військ Південно-західного фронту в умовах кількісної переваги противника і в цілому може вважатися успішною (*Рафальський & Беляєв, 2013: 244; Пилявець, 2012: 68-69; Рєпін & Польцев, 2019: 83; Грицюк, 2010: 68-69; Кривизюк & Кузнєцов, 2024: 158-159; Кузнєцов: Операція, 2023: 253*).

Слобожанський наступ Сил оборони України у вересні 2022 р. став одним із ключових моментів у відновленні територіальної цілісності України в ході російсько-української війни. Українські війська звільнили значну частину Харківської області – понад 3000 кв. км, у тому числі важливі стратегічні центри: Ізюм, Куп’янськ і Балаклія. Це суттєво порушило логістичні ланцюги та плани російських окупантів, призвело до значних втрат особового складу та техніки противника. Підготовка операції відбувалася в умовах відносно стабільного фронту на цьому операційному напрямку, характеризувалася досягненням раптовості, що істотно сприяло успіху під час

ведення наступу проти переважаючих сил противника. Успіх операції став потужним моральним імпульсом для українських військ і суспільства, продемонстрував здатність Сил оборони України ефективно організовувати масштабні наступальні операції у складних умовах сучасної війни. Крім того, операція показала важливість координації з міжнародними партнерами, застосування новітніх технологій та інтеграції засобів та заходів інформаційної боротьби. Відзначається, що наступ створив передумови для подальшого звільнення південних регіонів України та послаблення позицій противника на інших напрямках. Це суттєво вплинуло на воєнно-стратегічну обстановку у регіоні та здійснило значний внесок у загальну оборону країни (*Воєнно-історичний опис: вересень, 2022: 86-87; Кузнєцов: Контрнаступальна, 2025: 113*).

Отже, обидві операції, хоч і відрізняються масштабами та технологічним рівнем, підтверджують важливість ретельної підготовки, насамперед якісного оперативного планування, швидкості дій та взаємодії.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, порівняльний аналіз операції “Фрідерікус-Південь” 1942 р. та Слобожанського наступу Сил оборони України 2022 р. дає змогу виділити низку важливих воєнно-історичних уроків і зробити висновки щодо розвитку оперативного мистецтва.

По-перше, обидві операції засвідчують незмінність базових принципів ведення наступальних дій – раптовість, зосередження зусиль у потрібному місті і потрібний час для виконання найважливіших завдань, досягнення і підтримання взаємодії видів і родів військ, якісне всебічне забезпечення. Зазначені принципи воєнного мистецтва не втратили своєї актуальності, а їх дотримання і творча реалізація у різних воєнно-стратегічних умовах і на відповідному технологічному рівні залишається ключовою складовою успіху незалежно від історичної епохи.

По-друге, операція “Фрідерікус-Південь” демонструє класичний приклад застосування механізованих угруповань і авіації у танкових проривах, що стали характерними рисами Другої світової війни. Її аналіз підтверджує важливість глибокої розвідки та операційного обману, але й вказує на обмеження тактики блискавичного наступу у довгостроковій перспективі, зокрема у складних умовах сильної оборони противника. Водночас, цей приклад свідчить, що починаючи з Другої світової війни протитанкова оборона стала основним змістом ведення оборони як виду збройної боротьби.

По-третє, Слобожанський наступ ілюструє еволюцію воєнного мистецтва у напрямку цифровізації, інтеграції високоточної зброї, засобів інформаційної боротьби та швидкої адаптації до динамічного характеру сучасних воєнних дій. Акцент на багаторівневій розвідці, застосуванні БпЛА, інших високоточних засобів дальнього вогневого ураження й ефективній співпраці з міжнародними партнерами свідчить про перехід до принципово нового рівня воєнної операції.

По-четверте, досвід обох операцій підтверджує, що успіх на оперативному рівні залежить від синергії між підготовкою, плануванням і психологічним станом як військ, так і цивільного населення, а також від здатності командування швидко реагувати на зміни ситуації.

По-п’яте, обидві ці операції стали яскравими прикладами успішного ведення наступу (контрнаступу) в умовах кількісної переваги противника. Це може розглядатися як чітка відповідь деяким скептикам, які вважають, що менші за чисельністю збройні сили апріорі програють більш чисельним, адже вміння раціонально використовувати обмежені ресурси дає більше шансів на перемогу, ніж більша кількість військ при неграмотному управлінні ними.

Нарешті, аналіз цих історичних подій вказує на необхідність подальшого розвитку інтегрованих систем управління, розвідки, інформаційної протидії і високоточного дальнього вогневого ураження, що має стати одним з ключових

напрямів розвитку сучасної воєнної думки. Зокрема досвід Слобожанського наступу демонструє, як технології і гнучкі оперативні і тактичні рішення можуть компенсувати чисельні та технічні переваги противника.

Таким чином, ці операції є не лише цінними історичними кейсами, а й джерелом важливих знань для підготовки майбутніх поколінь військових фахівців і формування стратегії оборони в умовах змін сучасного воєнного середовища.

Перспективними напрямками подальших досліджень можуть стати порівняльний аналіз рівня воєнного мистецтва, логістики та командно-штабних рішень обох сторін у 1942 і 2022 рр., а також вивчення впливу зовнішньополітичного чинника на оперативне планування, зокрема, ролі союзників Вермахту під час операції “Фрідрікус-Південь” та партнерської підтримки ЗС України з боку країн НАТО під час Слобожанської наступальної операції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Glantz, David M. (2002). *Kharkov 1942: Anatomy of a Military Disaster Through Soviet Eyes*, Ian Allan, 288 P.
2. Hayward, Joel S. A. (1997). German Use of **Air** Power at Kharkov, May 1942. *Air Power History*. Vol. 44. № 2. P. 18-29.
3. Inside the Ukrainian counteroffensive that shocked Putin and reshaped the war. (2022). *Washington Post*. URL : <https://www.washingtonpost.com/world/2022/12/29/ukraine-offensive-kharkiv-kherson-donetsk/>
4. Ukraine's lightning advance near Kharkiv leaves Russian forces in disarray. (2023). *Financial Times*. URL : <https://www.ft.com/content/2a26a9d9-9866-4479-b2c5-aece791e6e0e>
5. Абатуров, В. В. & Португальский, Р. М. (2008). Харьков – проклятое

место Красной Армии. Москва: Яуза; Эксмо, 544 с.

6. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (вересень 2022 року). (2022). Мін-во оборони України, ГШ ЗС України. Київ, 169 с.

7. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (серпень 2022 року). (2022). Мін-во оборони України, ГШ ЗС України. Київ, 180 с.

8. Грицюк, В. (2010). Стратегічні та фронтові операції Великої Вітчизняної війни на території України. Київ: НАН України. Ін-т історії України, 150 с.

9. Кривизюк, Л. & Кузнецов, М. (2024). Харківська наступальна операція (12–17 травня 1942 року): прорахунки в оперативному командуванні. *Східноєвропейський історичний вісник* / Гол. ред. В. Ільницький. Вип. 30. С. 146-161.

10. Кузнецов, М. (2023). Операція “Фрідерікус-1” військ гітлерівської коаліції, як передумова проведення наступальної операції “Блау”. Підготовка до ліквідації Барвінківського плацдарму. *Військово-науковий вісник*. Вип. 40. С. 238-257.

11. Кузнецов, М. (2023). Передумови проведення та підготовка радянських військ до Харківської наступальної операції 1942 року. *Літопис Волині*: Всеукр. науковий часопис. Число 28. С. 122-128.

12. Кузнецов, М. О. (2023). Мобільність механізованих та танкових підрозділів як елемент успіху військової операції. *Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ*: Збірник тез доповідей IV міжнародної науково-технічної конференції (Львів 17-18 травня 2023р.). Львів: НАСВ, С. 34.

13. Кузнецов, М. О. (2023). Плани радянського та німецького командування на літню кампанію 1942 року. *Актуальні проблеми науки, освіти та суспільства в XXI столітті*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 22 червня 2023 р.). Кременчук: ЦФЕНД,

С. 56-58.

14. Кузнецов, М. О. (2025). Контрнаступальна операція вермахту “Fridericus I” 1942 року та Слобожанська наступальна операція Збройних Сил України 2022 року з точки зору воєнно-історичної компаративістики: *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах ХХ – початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності*. Зб. матер. міжвуз. наук.-практ. семінару, 22 травня 2025 р. Київ: НУОУ, Вип. 14. С. 107–115.

15. Науменко, К. (2017) Партизани Барвінківщини : монографія. Харків : Сага. 186 с.

16. Пилявець, Р. (2012). Трагедія під Харковом: травень 1942 року: *Воєнно-історичний вісник*. № 2(4). С. 63-71.

17. Рафальський, Є. & Беляєв, С. (2013). Харківська трагедія 1942 р. *Збірник наукових праць ХНУПС*. №2. (35). С. 240-245.

18. Рєпін, І. & Польцев, І. (2019). Наступ військ Південно-Західного фронту Червоної Армії в травні 1942 р. на Харківському напрямі. *Молодий вчений*. № 11 (75). С. 80-84.

19. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія. (2023). Кол. авторів; за заг. ред. М. В. Ковалю. Київ : НУОУ, 320 с.

20. Харук, А. (2023). Слобожанська наступальна операція: передумови і перший етап (6–12 вересня 2022 р.). *Український історичний журнал*. № 1 (568). С. 5-19.

21. Харук, А. (2023). Харківська оборонна операція (24 лютого – 14 травня 2022 р.). *Український історичний журнал*. № 5 (572). С. 23-34.

REFERENCES

1. Glantz, David M. (2002). Kharkov 1942: Anatomy of a Military Disaster Through Soviet Eyes, Ian Allan, 288 P. [in English].
2. Hayward, Joel S. A. (1997). German Use of Air Power at Kharkov, May

1942. *Air Power History*. Vol. 44. № 2. P. 18-29. [in English].

3. Inside the Ukrainian counteroffensive that shocked Putin and reshaped the war. (2022). *Washington Post*. URL : <https://www.washingtonpost.com/world/2022/12/29/ukraine-offensive-kharkiv-kherson-donetsk/>. [in English].

4. Ukraine's lightning advance near Kharkiv leaves Russian forces in disarray. (2023). *Financial Times*. URL : <https://www.ft.com/content/2a26a9d9-9866-4479-b2c5-aece791e6e0e>. [in English].

5. Abaturov, V. V. & Portugalskij, R. M. (2008). Harkov – proklyatoe mesto Krasnoj Armii. Moskva: Yauza; Eksmo, 544 s. [in Russian].

6. Voienno-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (veresen 2022 roku). (2022). Min-vo oborony Ukrainy, HSh ZS Ukrainy. Kyiv, 169 s. [in Ukrainian].

7. Voienno-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (serpen 2022 roku). (2022). Min-vo oborony Ukrainy, HSh ZS Ukrainy. Kyiv, 180 s. [in Ukrainian].

8. Hrytsiuk, V. (2010). Stratehichni ta frontovi operatsii Velykoi Vitchyznianoi viiny na terytorii Ukrainy. Kyiv: NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy, 150 s. [in Ukrainian].

9. Kryvyziuk, L. & Kuznietsov, M. (2024). Kharkivska nastupalna operatsiia (12–17 travnia 1942 roku): prorakhunky v operatyvnomu komanduvanni. *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk* / Hol. red. V. Ilnytskyi. Vyp. 30. S. 146-161. [in Ukrainian].

10. Kuznietsov, M. (2023). Operatsiia “Friderikus-1” viisk hitlerivskoi koalitsii, yak peredumova provedennia nastupalnoi operatsii “Blau”. Pidhotovka do likvidatsii Barvinkivskoho platsdarmu. *Viiskovo-naukovyi visnyk*. Vyp. 40. S. 238-257. [in Ukrainian].

11. Kuznietsov, M. (2023). Peredumovy provedennia ta pidhotovka radianskykh viisk do Kharkivskoi nastupalnoi operatsii 1942 roku. *Litopys Volyni: Vseukr. naukovi chasopys*. Chyslo 28. S. 122-128. [in Ukrainian].

12. Kuznietsov, M. O. (2023). Mobilnist mekhanizovanykh ta tankovykh

pidrozdiliv yak element uspihу viiskovoi operatsii. *Perspektyvy rozvytku ozbroiennia ta viiskovoi tekhniky Sukhoputnykh viisk*: Zbirnyk tez dopovidei IV mizhnarodnoi naukovo-tekhnichnoi konferentsii (Lviv 17-18 travnia 2023r.). Lviv: NASV, S. 34. [in Ukrainian].

13. Kuznietsov, M. O. (2023). Plany radianskoho ta nimetskoho komanduvannia na litniu kampaniiu 1942 roku. *Aktualni problemy nauky, osvity ta suspilstva v XXI stolitti*: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kremenchuk, 22 chervnia 2023 r.). Kremenchuk: TsFEND, S. 56-58. [in Ukrainian].

14. Kuznietsov, M. O. (2025). Kontrnastupalna operatsiia vermakhtu “Фрідерікус-Південь” 1942 roku ta Slobozhanska nastupalna operatsiia Zbroinykh Syl Ukrainy 2022 roku z tochyky zoru voienno-istorychnoi komparatyvistyky: Dosvid zastosuvannia zbroinykh syl u svitovykh viinakh i voiennykh konfliktakh KhKh – pochatku KhKhI st.: tendentsii ta zekonomirnosti. Zb. mater. mizhvuz. nauk.-prakt. seminaru, 22 travnia 2025 r. Kyiv: NUOU, Vyp. 14. S. 107–115. [in Ukrainian].

15. Naumenko, K. (2017) Partyzany Barvinkivshchyny : monohrafiia. Kharkiv : Saha. 186 s. [in Ukrainian].

16. Pyliavets, R. (2012). Trahediia pid Kharkovom: traven 1942 roku: *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 2(4). S. 63-71. [in Ukrainian].

17. Rafalskyi, Ye. & Beliaiev, S. (2013). Kharkivska trahediia 1942 r. *Zbirnyk naukovykh prats KhNUPS*. №2. (35). S. 240-245. [in Ukrainian].

18. Riepin, I. & Poltsev, I. (2019). Nastup viisk Pivdenno-Zakhidnoho frontu Chervonoii Armii v travni 1942 r. na Kharkivskomu napriami. *Molodyi vchenyi*. № 11 (75). S. 80-84. [in Ukrainian].

19. Rik nezlamnosti: krakh operatsii “Z”: monohrafiia. (2023). Kol. avtoriv; za zah. red. M. V. Kovalia. Kyv : NUOU, 320 s. [in Ukrainian].

20. Kharuk ,A. (2023). Slobozhanska nastupalna operatsiia: peredumovy i

pershyi etap (6–12 veresnia 2022 r.). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 1 (568). S. 5-19. [in Ukrainian].

21. Kharuk, A. (2023). Kharkivska oboronna operatsiia (24 liutoho – 14 travnia 2022 r.). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 5 (572). S. 23-34. [in Ukrainian].